

KAKSIKIELISYYSTUTKIMUKSEN KLASSIKOITA

Li Wei (toim.) *The bilingualism reader*. London: Routledge 2000. 541 s. ISBN 0-415-21336-3.

Tunnettu kaksikielisyystutkija, Newcastle upon Tynen yliopiston soveltavan kielitieteen professori LI WEI on koonnut teokseen *The bilingualism reader* valikoiman sellaisia keskeisiä kaksikielisyiden tutkimuksen klassikoita, jotka hänen nähdäkseen ovat tieteellisten kirjastojen varattomuuden ja muiden syiden vuoksi jääneet valitettavan monien nuoren polven tutkijoiden saavuttamattomiin erityisesti vanhastaan monikielisessä Keski-Amerikassa sekä Itä- ja Kaakkois-Aasiassa. Koko joukko suhteellisen uusia ja helposti saatavilla olevissa julkaisuissa ilmentyneitä, teoreettisesti ja metodologisesti merkittäviä kirjoituksia sen sijaan ainoastaan mainitaan kirjassa lisälukemistona. Samoin lisäkirjallisuuden joukosta löytyvät tarkat bibliografiset tiedot tärkeimmistä viimeaikaisista alan tutkimuksen nykytilaa luotaavista kokoelmista. Kirjan luvut ovat kaikki ilmestyneet alun perin joko artikkeleina tai kokoomateosten osina; mukaan ei siis ole kelpuutettu monografiakatkelmia. Kirjoitukset ovat uskollisia alkuperäisteksteille niin pitkälti kuin mahdollista — muun muassa terminologiset konventiot ja kirjoitustyyli brittiläistä tai pohjoisamerikkalaista normistoa myöten on säilytetty, mikä tekee kirjan kielellisesti hiukan sekavaksi. Ainoastaan SHANA POPLACKIN varhaiseen (alk.1979/1980) koodinvaihdon rajoittimia käsittelevään artikkeliin on hänen omasta vaatimuksestaan lisätty lyhyt esipuhe.

Teokseen sisältyvät kirjoitukset keskittyvät kaksikielisyiden mikroaspekteihin, ennen muuta kaksikielisten yksilöiden kielelliseen käyttäytymiseen. Opus kattaa kaikki kaksikielisen yksilön tutkimuksessa ny-

kyisin keskeiset osa-alueet: artikkeleissa käsitellään kaksikielisyiden määritelmiä ja typologioita, kielen valintaa ja kaksikielistä vuorovaikutusta, koodinvaihdon kielioppia ja kaksikielistä kielenomaksumista, kaksikielisten aivoja, kaksikielisen puheen tuottamista ja ymmärtämistä sekä kaksikielisyiden tutkimuksen metodologisia kysymyksiä. Kaksikielistä koulutusta, kielen suunnittelua, kielen säilymistä ja kielenvaihtoa sekä kielellisiä asenteita käsittelevät klassikkotyöt on toimittajan mukaan jätetty teoksen ulkopuolelle kustannussyistä.

The bilingualism reader alkaa Wein kirjoittamalla yleisjohdannolla ja päättyy niin ikään toimittajan kirjoittamaan loppulukuun. Kirjoitukset on ryhmitelty päälukuihin, joista jokaisen aloittaa toimittajan kirjoittama, luvun teemoja valottava johdanto. Johdanto-osuudet luovat jäntevästi ja asiantuntevasti ajallisia yleistoreettisia ja metodologisia yhteyksiä alalukujen välille, ja niihin kannattaa ehdottomasti tutustua ennen varsinaisten artikkelien lukemista. Pääjaksot jakautuvat edelleen lukuihin aihepiirien perusteella, ja kirjoitukset on pääsääntöisesti järjestelty siten, että keskustelun fokus liikuu yhteiskunnalliselta ja sosiolingvistiseltä makrotasolta kohti mikrotasoa: kaksikielisyiden lingvistisiä ja psykolingvistisiä аспектеjä. Jokaisen osan lopussa on opiskelukysymyksiä ja tehtäviä, joiden avulla lukija voi halutessaan kerrata ja syventää oppimaansa, minkä vuoksi kirja soveltuu erinomaisesti myös itseopiskeluun. Tehtävät on tarkoitettu aktivoimaan opitun soveltamista kunkin opiskelijan omassa kieliympäristössä, ja osa tehtävistä

tä edellyttää pikku tutkimuksen tekemistä. Opiskeluosuudet soveltuvat nähdäkseni oikein hyvin esimerkiksi syventävien opintojen seminaarien yhteydessä tehtäviksi ja keskusteltaviksi.

Teoksen bibliografinen anti on mittava. Kirjallisuuslistaan on koottu tapaustutkimuksia esitteleviä kokoelmia, tärkeitä aikakausjulkaisuja, kirjasarjoja, käsikirjoja ja oppikirjoja sekä alan keskeisiä verkkosivuja ja sähköpostilistoja. Sanastosta löytää kaksikielisyystutkimuksen peruskäsitteet, ja aivan lopussa on bibliografia, johon on koottu kaikki ne kirjoitukset, joihin lukemistossa on viitattu. Jäin kaipaamaan vain yhtä asiaa, nimittäin lähdeviitteitä kirjoituksiin, joissa artikkelien alkuperäisversiota on aikanaan arvioitu tai arvosteltu.

Kuten toimittaja itse esipuheessa korostaa, teos ei ole kaksikielisyystutkimuksen käsikirja vaan nimenomaan klassikkolukemisto, jota voivat tutkijoiden lisäksi hyödyntää perustutkinto-opiskelijat. Nimenomaan näin ymmärrettynä teos kokonaisuutena onnistuu hyvin valottamaan kaksikielisuuden tutkimuksen moniulotteisuutta ja on mitä tervetullein länsieurooppalaisestakin näkökulmasta käsin. Wein selkeästi jäsennellyt, analyttiset ja rakentavasti kriittiset johdannot ja hienosti rakennetut tehtäväsektiot tekevät varmasti myös lukemistosta itsestään klassikon, joka jokaisen kaksikielisuuden tutkimusta harrastavan ja opiskelijoitaan alalle ohjaavan lingvistin ilman muuta kannattaa hankkia vaikka omaksikin.

JOHDANTO-OSA

Johdanto-osan aloittaa Li Wein artikkeli *Dimensions of bilingualism* (s. 3–25), joka tutustuttaa lukijan helppolukuisessa ja vetävästi kirjoitetussa muodossa niin kielikontaktien sosiohistoriallisiin kytköksiin, kaksikielisuuden määritelmiin ja kriteerei-

hin, Afrikan monikieliseen arkeen kuin kielensuunnittelun periaatteisiinkin. Wei esittelee hyvin selkeästi ja linjakkaasti muun muassa sellaisia keskeisiä kysymyksiä kuin kielen määrittämisen problematiikkaa ja kriteereitä, joita on käytetty kielen ja murteen erottamiseksi toisistaan. Hän nostaa tässä yhteydessä esiin sekakielten ongelmallisuuden ja sen, etteivät ne istu mihinkään tunnettuun kaksikielisuuden muottiin. Jakso valottaa hienosti myös kaksi- ja monikielisyttä sosiopoliittisena kysymyksenä, joka realisoituu monikielisten valtioiden hallinto- ja koulutuskieltä tai -kieliä valittaessa ja muiden kielten yhteiskunnallista asemaa virallisesti määriteltäessä. Kirjoitus romuttaa jokseenkin täysin sen ilmeisesti yleisen käsityksen, jonka mukaan monikielisyys ja köyhyys kulkevat väistämättä käsi kädessä: Wei osoittaa, että monikielinen yhteisö on monessa suhteessa yksikielistä antoisampi sekä kulttuurisesti että yksilön kannalta ja että monen kielen hallitseminen antaa enemmän mahdollisuuksia myös ihmisten välisessä kommunikaatiossa. Kielensuunnitteluun liittyvistä moraalisisista kysymyksistä Wei nostaa esiin sen äärimmäisen tärkeän seikan, että yksilön kannalta on aina kyse myös identiteetin ilmaisemisesta.

Johdannon toisessa osuudessa Wei esittelee aluksi näkemyksiä yksi- ja kaksikielisten puhujien mahdollisista eroista suhteessa kielen lateralisoitumiseen aivoissa ja sen vaikutuksista kielen prosessointiin. Aihetta käsittelevät kokoomateoksessa myös LORAIN K. OBLER, ROBERT ZATORRE, LINDA GALLOWAY ja JYOTSNA VAID (luku 14, ks. lyhyt esittely jäljempänä) sekä MICHEL PARADIS (luku 15, esittely jäljempänä), jotka osoittavat kielen lateralisoitumisen olevan itse asiassa täysin samanlaista yksi- ja kaksikielillä puhujilla. Wei luo kirjoituksessaan myös pohjaa KEES DE BOTIN (luku 17, esittely jäljempänä) ja FRANÇOIS GROS-

JEANIN (luku 18, esittely jäljempänä) artikkeleille kertomalla kaksikielisen kielten mentaalista representaatiosta ja siitä, kuinka tutkijat ovat tuoneet esiin evidenssiä sekä yhdestä yhteisestä kielivarannosta että kahdesta erillisestä kielivarannosta, minkä pohjalta osa tutkijoista puolestaan on päätenyt olettamaan kolmea kielivarantoa: yksi kummallekin kielelle ja lisäksi jonkinlainen yleisvaranto.

Wein artikkelin kolmas osuus johdattelee lukijaa kielenvalintaa ohjaavien tekijöiden kautta kaksikieliseen koodinvaihtoon keskustelussa ja valottaa koodinvaihdon moninaisuutta. Lopuksi Wei nostaa esiin ne kaksikieliset, joiden kielistä toinen on viittomakieli, ja sen, että tällöinkin koodi vaihtuu oraalisen kielen ja viittomakielen välillä. Wein kirjoittaman johdanto-osuuden viimeinen osuus käsittelee kaksikielisyyttä kohtaan muuttuneita asenteita. Hän kertoo varsin yksityiskohtaisesti tutkimuksista, jotka viittasivat kaksikielisten heikompaan älykkyysosamäärään, tutkimusasetelmiin sisältyneistä heikkouksista (mm. siitä, että testit vietiin läpi sosiaalisesti dominantilla kielellä, joka pääsääntöisesti ei ollut tutkittujen kaksikielisten äidinkieli/ensikieli/vahvin kieli) sekä koodinvaihdon ja kielten sekoittamisen stigmatisoituneisuudesta niin tutkijoiden kuin itse kaksikielisten ihmisten keskuudessa. Lukija tutustuu kielellisiä ihmisoikeuksia ajavan liikkeen syntyyn 1960-luvulla ja työhön, jota eri puolilla maailmaa tehdään vähemmistökielten aseman parantamiseksi.

Yleisen johdanto-osan päättää WILLIAM MACKEYN artikkeli *The description of bilingualism* vuodelta 1962 (s. 26–54), jonka pääanti aikanaan oli kaksikielisyden suhteellisuuden osoittaminen ja se, että kaksikielisyyttä tarkasteltaessa on ehdottomasti otettava huomioon ilmiön asteisuus, funktiot, vaihtelun määrä sekä se, kuinka hyvin yksilö pitää kieltä erillään toisistaan.

OSA I: KAKSIKIELISYYDEN SOSIOLINGVISTISET ULOTTUUDET

Kirjan ensimmäisen pääluvun kirjoitukset (yhteensä 7 artikkelia, jotka on jaettu kahteen ryhmään: Kielen valinta ja Kaksikielinen vuorovaikutus) edustavat sosiolinguvistisista kaksikielisyystutkimusta. CHARLES FERGUSONIN artikkeli *Diglossia* (s. 65–80, alk. 1959) esitteli termin ja loi pohjan lähestymistavalle, joka näkee kielenpuhujan valintojen taustalla yhteisötasoiset normit ja on sittemmin ollut äärimmäisen vaikutusvaltainen alan tutkimuksessa. Koelmaan valittu JOSHUA FISHMANIN (s. 81–88, 1967) artikkeli *Bilingualism with and without diglossia; diglossia with and without bilingualism* hahmottaa kaksikielisyyttä yksilön ominaisuutena, diglossiaa taas Fergusonin tavoin yhteiskunnallisena ilmiönä. Artikkelin pysyvää antia alan tutkimukselle on ollut kuvaus neljästä periaatteesta muutosalttiista kielitilanteesta, jossa kaksikielisyys ja diglossia voivat joko yhdessä tai erikseen esiintyä.

Fishmanin toinen artikkeli *Who speaks what language to whom and when* (s. 89–106, alk. 1965) käsittelee sittemmin kliiseksi muodostunutta kysymystä siitä, kuka puhuu mitä kieltä, kenelle ja milloin. Kirjoituksessa pyritään alan domain-käsitteen avulla linkittämään yhteiskunnallisten normien ja odotusten analysointia kasvokkain viestinnän kielenkäyttöön, siis pohjimmiltaan suhteuttamaan kielenvalintoja yleisiin instituutioihin ja toimintamalleihin yhtäältä tietyn yhteisön sisällä ja toisaalta yhteisöjen välillä komparatiivisesti. Artikkelinä määritteli merkittävältä osin pitkäksi aikaa eteenpäin niitä alueita, joihin kaksikielisyystutkimus sekä ylipäänsä kielen ja yhteiskunnan suhteen tutkimus suuntautui.

Osan I toinen osio keskittyy otsikkonsa mukaisesti kaksikieliseen vuorovaiku-

tukseen, tarkemmin sanottuna kielen valintaan vaikuttavien mikrotason aspekteihin. JAN-PETTER BLOMIN ja JOHN J. GUMPERZIN yhteisartikkeli *Social meaning in linguistic structure: Code-switching in Norway* (s. 111–136, alk. 1972) on yksi alan siteerautuimpia. Artikkelin esitteli sittemmin yleiseen käyttöön vakiintuneet käsitteet tilanteinen (situational) ja metaforinen koodinvaihto. Wein mukaan tämän klassikkoartikkelin pohjalta kumpuavaa kielenvaihdon merkitysten tutkimusta voi pitää eräänlaisena integroivana sosiolingvistiikkana, jossa ammennetaan etnografiasta ja kielitieteestä yhtä lailla ja joka pyrkii ymmärtämään sosiaalisia rajoittimia ja kielellisiä sääntöjä osina yhtä ja samaa kommunikatiivista systeemiä.

Ajatusta kielenvalinnasta ja koodinvaihdosta yksilöiden sosiaalisten suhteiden metaforana jatkaa CAROL MYERS-SCOTTONIN artikkeli *Code-switching as indexical of social negotiations* (s. 137–165, alk. 1988), jossa koodinvaihdon voimaa sosiaalisten oikeuksien ja velvoitteiden määrittelyssä pyritään mallintamaan tuntomerkkisyyden (markedness) käsitteen avulla. Myers-Scottonin esityksen mukaan tietyt oikeuksien ja velvoitteiden kimput assosioituvat konventionaalisesti tiettyihin sosiaalisiin tilanteisiin, joissa tietty kielenvalinta on »tuntomerkkitöntä»; poikkeamat konventioista taas ovat »tuntomerkkistä» kielenkäyttöä, johon turvautuessaan kaksikielinen puhuja ilmaisee haluavansa irrottautua puheyhteisöään sitovista konventioista. Tietämäni mukaan Myers-Scottonin hahmotteleman kaltainen selitys saattaa pitää paikkansa varsin hyvin esimerkiksi arabiankielisissä yhteisöissä; eurooppalaisesta näkökulmasta käsin sen todistusvoimaisuutta ovat ilmeisen vakuuttavasti perustein epäilleet muun muassa Meeuwis ja Blommaert (1994).

PETER AUERIN artikkeli *A conversation analytic approach to code-switching and*

transfer (s. 166–187, alk. 1988) on viitekehykseltään keskustelunanalyttinen ja esittelee yksityiskohtaisesti sitä, kuinka puhujat käyttävät koodinvaihtoa joko selvityäkseen kunnialla sosiaalisten suhteiden ylläpitämisestä tai täydentääkseen keskustelua. Auerin näkemyksen mukaan kielenvuorottelun (language alternation) tärkein tehtävä on luoda pohjaa osanottajien tulkinnoille käynnissä olevassa keskustelussa.

Osan I viimeinen artikkeli *A two-step sociolinguistic analysis of code-switching and language choice* (s. 188–209, alk. 1992) esittelee Li Wein, LESLEY MILROYN ja PONG SIN CHINGIN kaksivaiheisen analyysimallin, joka pyrkii integroimaan kielenvalintaa yhteiskunnallisella makrotasolla ja koodinvaihtoa mikrotasolla eli yksilöiden välisessä vuorovaikutuksessa. Kirjoituksessa hyödynnetään Milroyn kehittämää sosiaalisten verkostojen käsitettä ja nojaututaan pitkälti terminologisesti keskustelunanalyysiin. Kirjoituksessa osoitetaan brittiläisen kiinalaisyhteisön sosiolingvististen mallien analyysin avulla, kuinka kaksikieliset puhujat käyttävät koodinvaihtoa keinona organisoida vuorovaikutusta keskustelun kuluessa. Eri sukupolvia edustaville puhujille tyypilliset koodinvaihtokäytänteet osoittautuvat heijastumiksi verkostospesifeistä kielenvalinnan kriteereistä. Edelleen kirjoittajat pyrkivät osoittamaan, että kun variaabelin nimeltä sosiaalinen verkosto ymmärretään toimivan vuorovaikutuksessa muiden variaabeleiden kanssa, verkostomallin avulla pystytään selittämään kielenvalinnan lainalaisuuksia paremmin kuin klassisten sosiolingvististen muuttujien avulla. Kirjoittajien mukaan sosiaalisten verkostojen analysointi voi osoittautua keskeisen tärkeäksi pyrittäessä kohti integroitua kielenvalinnan sosiaalista teoriaa: vuorovaikutuksen tasoon sitä yhdistää keskityminen sosiaalisten toimijoiden arkipäivän toimintaan, taloudelliseen ja sosiopoliitti-

seen tasoon taas se, että verkostojen voidaan nähdä muodostuvan vastauksena yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin paineisiin. Kenties kiintoisinta esitetystä mallissa on se, että se ilmeisesti pystyy myös ottamaan riittävästi huomioon saman sukupolven puhujien väliset erot.

OSA II: KAKSIKIELISYDEN LINGVISTISET ULOTTUUDET

Osan II kirjoitukset käsittelevät kolmea aihepiiriä: 1. millainen on kaksikielisen määntalinen kielioppi ja kuinka kaksi systeemiä elää rinnan ja on vuorovaikutuksessa keskenään, 2. kuinka useamman kuin yhden systeemin omaksuminen oikeastaan tapahtuu (siis tapahtuuko se samanaikaisesti vai jaksottaisesti) ja missä määrin kaksikielinen kielenomaksuminen eroaa yksikielisestä ja 3. kuinka kaksikielinen puhuja käyttää kahden systeemin tietämystään hyväkseen kaksikielisessä puheen tuotannossa. Osa jakautuu kahtia koodinvaihdon kielioppiin ja kaksikielisten lasten kielenomaksumiseen.

Koodinvaihdon kielioppia käsittelevän osan II aloittaa SHANA POPLACKIN paljon siteerattu artikkeli *Sometimes I'll start a sentence in Spanish y termino en español: toward a typology of code-switching* (s. 221–256, alk. 1979/1980), joka toi keskusteluun käsitteet vapaan morfeemin rajoitin (*free morpheme constraint*) ja yhdenmukaisuusrajoitin (*equivalent constraint*). Kuten Poplack käsillä olevaan kokoomateokseen lisätyssä esipuheessa itsekin toteaa, molemmat rajoittimet osoittautuivat varsin pian kieli(tilanne)kohtaisiksi, samoin hänen alkuperäinen olettamuksensa, että yhdenmukaisuusrajoitinta voitaisiin käyttää mittaamaan kaksikielisen kielenhallinnan tasoa (sujuvasti kaksikieliset vaihtavat lauseen sisäisten syntaktisten rajojen kohdalla, vähemmän sujuvat taas ainoastaan lauseiden välillä). Yhtä kaikki, artikkeli on kiistatta

yksi koodinvaihtotutkimuksen tärkeimmistä teoreettisista ja metodologisista keskustelunavaajista, ja sen jos minkä paikka on nimenomaan klassikkolukemistossa.

Omia ehdottomia alan suosikkejani on MICHAEL CLYNEN selkeä ja yhä ajankohtainen kirjoitus *Constraints on code-switching: how universal are they?* (s. 257–280, alk. 1987), joka käsittelee kriittisesti edeltäneessä kirjallisuudessa esitettyjä koodinvaihdon rajoittimia. Empiirisiin aineistoihinsa nojaten Clyne kyseenalaisti aiheellisesti käsityksen siitä, että kaksikielisen puhujan kieliopilliset systeemit olisivat vakaita ja standardoituneita ja osoitti, ettei ole olemassa universaaleja rajoittimia tai koodinvaihdon malleja. Hän kehittää artikkelissa myös jo vuonna 1967 esittämänsä ajatusta »liipaisimesta» (engl. *triggering*: elementti, joka on alkuperänsä suhteen ambivalentti ja kuuluu siten puhujan molempiin systeemeihin yhtä aikaa, saa aikaan vaihdon kielestä toiseen) ja esittää, että laukaisevat sanat eivät ole itse asiassa osa koodinvaihtoa vaan ne pikemminkin kertovat puheen suunnittelun ja tuottamisen psykolingvistisesta prosessista.

Psykolingvistisiin prosesseihin pyritään pureutumaan myös Carol Myers-Scottonin ja JANICE L. JAKEN raskasta erikoisterminologiaa viljelevässä artikkelissa *Matching lemmas in a bilingual language competence and production model: evidence from intrasentential code-switching* (s. 281–320, alk. 1995). Matriisikielikehyksenä (*Matrix Language Frame, MLF*) tunnettu malli olettaa, että koodinvaihdossa on normaalitilanteessa (siis muussa kuin sekakielen ollessa kyseessä) osallisena matriisikieli (ML), joka tuottaa lausuman kieliopillisen kehyksen ja josta kieliopilliset morfeemit ovat peräisin, ja upotettu kieli (*embedded language, EL*), josta tulee ainoastaan sisältömorfeemeja. Koodinvaihdossa esiintyviin EL-morfeemeihin kohdistuu lisäksi se vaatimus, että

morfeemien on »kongruoitava» ML-vastineidensa kanssa kolmella eri tasolla, joista käytetään nimityksiä leksikaalis-konseptuaalinen taso, predikaatti-argumenttitaso ja morfologisten realisaatioiden taso. Kirjoittajat väittävät lauseensisäisen viitekehyyksen analyysin tarjoavan oivan mahdollisuuden tarkastella kielen rakennetta koskevia teoreettisia väitteitä ja kielen tuottamisen luonnetta ja järjestymistä ihmisaivoissa. En voi välttyä ihmettelemästä mallin saamaa kannatusta (tosin kriitikoitakin on): selitysmalliin sisältyvät väitteet eivät nimittäin näytä perustuvan mihinkään psykologisesti tai psykolingvistiksi todennettavissa olevaan evidenssiin vaan kyseessä on ilmeisesti rakennelma, joka on mallin kehittäjien omaa tulkintaa siitä, mitä muiden, kaksikielisten puhujien mielessä tapahtuu heidän tuottaessaan kaksikielisiä lausumia. — Opuksen toimittajana olisin luultavasti korvannut tämän artikkelin esimerkiksi Pfaffin huomattavasti vanhemmalla (1979) mutta lukijaystävällisellä ja vankalle metodologiselle pohjalle rakentuvalla artikkelilla *Constraints on language mixing*.

Kaksikielisten lasten kielenomaksumisen tutkimusta valottava jakso kiertyy sen kysymyksen ympärille, onko kaksikielisellä lapsella yksi yhtenäinen kielellinen systeemi vai kaksi erillistä systeemiä. Lasten taipumus sekoittaa kahta kieltä on usein tulkittu todisteeksi yhtenäisestä systeemistä. Artikkelissaan *Early bilingual language development: one language or two?* (s. 327–343, alk. 1989) FRED GENESÉE tutkii väitteen empiiristä pohjaa ja osoittaa vakavia metodologisia ongelmia eräässä aiheita käsitellessä tutkimuksissa. Genesée analysoi uudelleen joidenkin tapaustutkimusten tuloksia ja esittelee myös uutta aineistoa puheen vastaanottamista koskevista tutkimuksista. Hänen perusväitteensä on, että jo hyvin varhain kaksikieliset lapset erottavat kaksi kieltään toisistaan ja että he myös pystyvät

hyvin varhain käyttämään kahta kieltään kommunikatiivisesti tarkoituksenmukaisella tavalla. Artikkelin ydin on, että koodien sekoittuminen sinänsä ei vielä ole vedenpitävä argumentti yhtenäisen systeemin puolesta: yhtä hyvin voi olla kyse vanhempien antamasta sekoittuneesta syötteestä (input), jonka tutkimista Genesée pitää ensiarvoisen tärkeänä.

JÜRGEN MEISELIN artikkeli *Early differentiation of languages in bilingual children* (s. 344–369, alk. 1989) lähestyy systeemien yhtenäisyyden tai moninaisuuden ongelmaa kaksikielisen lapsen morfologian ja syntaksin kehittymisestä käsin. Artikkelinostaa esiin teoreettisesti kiinnostavan kysymyksen siitä, onko todella mahdollista, että inhimillinen »kielentekemiskyky» sallisi lapsen jo hyvin varhain tehdä eron kahden eri systeemin välille ilman, että lapsi joutuisi käymään läpi täydellisen hämmennyksen tilaa. Meisel esittelee pitkittäistutkimusta saksalais-ranskalaisesta varhaisesta kaksikielisyydestä, joka osoitti, että kieliopillinen prosessointi on mahdollista paljon aiemmin kuin usein on oletettu yksikielisen lapsen kielenomaksumisen tutkimuksessa. Meisel selittää havaintoiaan kaksikielisten lasten yksikielisiä varhaisemmasta kyvystä kieliopilliseen prosessointiin sillä, että kun on omaksuttavana kaksi kielisysteemiä samanaikaisesti, lapsen on yksinkertaisesti pakko kiinnittää enemmän huomiota muotoon liittyviin ongelmiin sen sijaan, että hän voisi luottaa yksinomaan semanttis-pragmaattisiin strategioihin.

OSA III: KAKSIKIELISYYDEN PSYKOLINGVISTISIÄ ULOTTUVUUKSIA

Osaan III on koottu kaksikielisen aivoja ja puheentuottamista käsitteleviä artikkeleita. Loraine K. Oblerin, Robert J. Zattoren, Linda Gallowayn ja Jyotsna Vaidin yhteisartik-

keli Cerebral lateralisation in bilinguals: methodological issues on peräisin vuodelta 1982 (s. 383–393). Artikkelissa esitetään katsaus niihin keskenään yllättävän ristiriitaisiin tutkimustuloksiin, joita kielen lateralisaatiosta kaksikielisten aivoissa oli 1980-luvulle tultaessa saatu, ja otetaan kantaa alan tutkimuksen metodologisiin kysymyksiin. Erityisesti kirjoittajat painottavat äärimmäisen varovaisuuden tärkeyttä sekä tutkimusasetelmia laadittaessa että päätelmiä tehtäessä. Kielen lateralisaation tutkimuksen metodologisia sudenkuoppia paljastelee artikkelissaan myös Michael Paradis, joka tekee kantansa lateralisaation tutkimuksen mielekkyydestä hyvin selväksi jo kirjoituksensa otsikossa Language lateralization in bilinguals: enough already! (s. 394–401, alk. 1990).

Osan III jälkimmäisessä osiossa huomion kohteena on kaksikielinen puheen prosessointi. DAVID W. GREENIN artikkeli Control, activation, and resource: a framework and a model for the control of speech in bilinguals (s. 407–419, alk. 1986) käsittelee sitä, kuinka kaksikieliset kontrolloivat kahta kieltään. Sen perusteella, että kaksikieliset voivat valita kontekstiin mielestään parhaiten sopivan kielen, Green päätelee, että kaksikielisen kielitajussa kielet ovat organisoituneet kahdeksi eri alasysteemiksi, jotka kommunikaatiossa voivat aktivoitua eri määrin. Hän olettaa, että päättäessään puhua tiettyä kieltä tietyssä yhteydessä kaksikielinen ihminen joutuu varmistamaan, että nimenomaan sen kielen aktivaatiotaso ylittää toisen kielen aktivaatiotason. Green kiinnittää kirjoituksessaan erityistä huomiota resursseihin, joita tarvitaan aktivaatiotasojen sääntelyyn tai kontrolliin. Greenin hahmottelema teoreettinen viitekehys on tarkoitettu kattamaan sekä normaalien kaksikielisten että aivovauriosta kärsivien kaksikielisten puheen prosessointia.

Kees de Botin artikkeli A bilingual production model: Levelt's 'speaking' model adapted (s. 420–442, alk. 1992) esittelee toisen kaksikielisen puheen prosessoinnin mallin. Malli perustuu Leveltin (1989) Speaking-malliin, jonka perustana on joukko informaation prosessointikomponentteja tai -tasoja. Wein mukaan Leveltin mallilla on vankka empiirinen pohja, ja de Bot tekee kirjoituksessaan alkuperäismalliin hyvin vähän muutoksia. De Botin pääasialliset päätelmät ovat, että ensimmäinen komponentti, käsitteistäjä, on osin kielikohtainen ja osin universaali ja että eri kielissä on eri formulaattoreita, kun taas leksikko on yksi yhteinen: se siis sisältää kaikkien kielten leksikaaliset elementit. Formulaattoreiden tuottama tulos (output) lähetetään artikulaattoriin, joka hyödyntää suurta joukkoa universaaleja puheen motorisointisuunnitelmia. Wein mukaan Leveltin mallin modifioitu versio antaa hyvän selityksen kaksikielisen puheen tuottamisen eri aspekteilte, erityisesti koodinvaihdonle ja sille, kuinka leksikaalisia elementtejä säilytetään ja kuinka ne tavoitetaan.

Pääjakson kolmas artikkeli on François Grosjeanin Processing mixed language: issues, findings, and models (s. 443–469, alk. 1997), ja se esittelee kaksikielisen puheen prosessoinnin kysymysten, alan tutkimustulosten ja mallien nykytilaa. Kirjoituksen yhteenvedonomainen päänti on, että kielenekoittamisen määrän taustalla on se, millaisessa kielenkäytön moodissa puhuja on sisällä, siis onko hän moodiltaan yksikielinen vai kaksikielinen. Näin Grosjean yhtyy niiden tutkijoiden mielipiteeseen, joiden näkemyksen mukaan kaksikielisen yksilön kielisysteemi on järjestäytynyt kahdeksi osajärjestelmäksi, jotka voivat aktivoitua tai jäädä aktivoitumatta toisistaan riippumatta, aktivoitua samanaikaisesti, vieläpä eri määrin: kaksikielisessä moodissa puhujan molemmat kielet ovat aktiivisia

yhtä aikaa, kun taas yksikielisessä moodissa vain kielistä toinen on aktivoituna toisen ollessa mahdollisimman pitkälti epäaktiivisessa tilassa. Grosjean perustaa näkemyksensä sekä puheen tuottamista että puheen vastaanottamista valottavaan empiiriseen aineistoon, ja hän päätyy ehdottamaan kaksikielisen puheen tuottamisen selittämistä vuorovaikutteisen aktivoitumismallin (interactive-activation model) avulla.

Kirjan tekstiosuuden päättää Li Wein artikkeli *Methodological questions in the study of bilingualism* (s. 475–488). Weinostaa esille koko joukon kysymyksiä, joita pitää pohdinnan arvoisina niin kaksikielisyystutkimuksia suunniteltaessa kuin muiden tutkimustuloksiin tutustuttaessakin. Läpi kirjoituksensa Wei painottaa erityisesti sitä, että ei ole yhdentekevää, kuka tutkija on: onko hän yksi- vai kaksikielinen, mikä on hänen etninen ja kansallinen taustansa, onko hän mies vai nainen, minkä ikäinen hän on, miten koulutettu, millainen on hänen tieteellinen taustansa ja mikä on hänen perusasenteensa kaksikielisyyttä kohtaan. On itsestään selvää, että kaikki tämä vaikut-

taa pinnan alla niin tutkimuksen tavoitteisiin ja tutkimuskohteen valintaan kuin teoreettisiin ja metodologisiin valintoihinkin. On kuitenkin myös hämmästyttävän yleistä edelleenkin törmätä kielentutkijoihin, jotka ilmeisen vilpittömästi uskovat itse tekevänsä täysin arvovapaata ja objektiivista tutkimusta. Kun ihminen tekee tutkimusta ihmisen käyttäytymisestä, inhimillinen subjektiivisuus on aina kuvassa mukana. Nämä Wein varauksen sanat herätelköt kernaasti muitakin lingvistejä kuin kaksikielisyystutkijoita! ■

ANNELI SARHIMAA

Sähköposti: r.a.sarhima@let.rug.nl

LÄHTEET

- MEEUWIS, M. JA BLOMMAERT, J. 1994: The 'markedness model' and the absence of society. – *Multilingua* 13 s. 387–423.
- PFAFF, C. 1979: Constraints on language mixing. – *Language* 55 s. 291–318.

OPAS KAKSIKIELISTEN LASTEN KASVATUKSEEN

Una Cunningham-Andersson & Staffan Andersson *Growing up with two languages. A practical guide.* London: Routledge 1999. 155 s. ISBN 0-415-21256-1.

Kaksikielisyystutkimusta on kielitieteessä tehty varsin runsaasti. Varsin kattava teoreettinen esitys kaksikielisydestä on esimerkiksi Suzanne Romainen teos *Bilingualism* (1989). Konkreettista kaksikielisyystutkimusta taas on Suomessa tehnyt esimerkiksi Liisa Paavola (mm. 1987).

Erilaisia kaksikielisyystutkimuksia täy-

dentämään on ilmestynyt ruotsalaispariskunta Una Cunningham-Anderssonin ja Staffan Anderssonin teos *Growing up with two languages*, joka tekijöidensä mukaan pyrkii olemaan nimenomaan käytännön elämään ja kokemuksiin keskittyvä opas kaksi- tai monikielisten lasten vanhemmille, ei niinkään tieteellinen tutkimus tai oppikirja. Kirjassa keskitytäänkin antamaan